

חסד ואמת

פרשת ויצא

א. "וַיִּתְחַלֵּם וְהָיָה סֵלָם מִצֵּב אֲרָצָה וְרֵאשׁוּ מִגִּיעַ הַשְּׁמִימָה"

"וַיִּתְחַלֵּם וְהָיָה סֵלָם מִצֵּב אֲרָצָה וְרֵאשׁוּ מִגִּיעַ הַשְּׁמִימָה וְהָיָה מִלְאֲכֵי אֱלֹהִים עֲלֵימָם וַיִּרְדּוּ בּוֹ"; בספרו "מדרש אליהו" כותב אבי עטרת ראשי ז"ל כי "סולם" מספרו 136 והוא בגימטריה "ממון" (136) ועל דרך זה פירש את הפסוק שלפנינו בדרך מוסר: "והנה סולם", דהיינו על ידי ה"ממון" מרגיש האדם כי הוא "מוצב ארצה", פירוש, שהממון מגיע אליו ע"י כוחו ועוצם ידו מהעסקים שעוסק בארץ, אך אליבא דאמת "וראשו מגיע השמימה", הכל תלוי בהשגחת היושב בשמים הבורא יתברך, שרק ברצונו יעשיר האדם וירוויח, וברצונו יפסיד כל רכושו עד שיהפוך לבעל חוב, וזאת על ידי ש"והנה מלאכי אלוקים" הממונים על הפרנסה "עולים ויורדים בו", מעלים את מי שיעלה ויצליח בעסקיו ומורידים את מי שירד ויפסיד, עד כאן דבריו. ואמרתני אני להוסיף על דבריו ולהסביר, מה שייכות המלה "ממון" למלה "סולם", שדווקא בסולם זה נרמז הממון. וזאת על פי משל: סולם נאה נשען על קיר הבית, ובו עשרה שלבים, כולם שווים לטובה במראה ובקומה, עם כל זה השלב העליון מכולם פתח את פיו בגאון לומר "הנני החשוב והגדול מכולם, שאם לא כן לא היה בעל הבית נותן אותי עליון עליכם". והנה עבר הלך במקום, ובשמעו את דברי הגאות הללו, תיכף ניגש אל הסולם הפכו כמו רגע, וכהרף עין השפיל את העליון והגביה את התחתון, ויהי אחר הדברים האלו ניחם השלב העליון על גאוותו בראותו איך כרגע ירד מאיגרא רמא לבירא עמיקתא. אך כעת הבין השלב העליון החדש, כי אין לו להתגאות על היותו עכשיו העליון לכולם, הכל תלוי בהחלטת האדם העומד להפוך את הסולם מקצה אל קצה. ומכאן לנמשל הברור מאליו, "אליכם אישים אקרא": אל תתגאו בעושרכם! כי העושר הוא כמו שלב בסולם, גלגל החוזר בעולם, היום למעלה וכהרף עין סובב למטה. א"כ מובן מדוע רמז על ממון במילה סולם, ללמדנו כי כמו הסולם אין לשלב העליון שום עליונות במה שהוא עומד למעלה, כך "אל יתגאה העשיר בעושרו" לאמור כי כוחו ועוצם ידו עשו לו את החיל הזה, כי ברגע אחד יוכל להתהפך ויישאר ערום וחסר כל.

ב. "אִכָּן יֵשׁ ה' בְּמָקוֹם הַזֶּה וְאֲנֹכִי לֹא יָדַעְתִּי"

ותיבת "ואנכי" לכאורה מיותרת, די אם היה אומר "ולא ידעתי", ומה ראה יעקב להדגיש "ואנכי" לא ידעתי? והנראה לפרש, שיעקב התכוון בזה להבטחתו של הקב"ה באומרו לו "והנה אנכי עמך" דיבור זה יכול להתפרש לשתי פנים: אופן אחד שהבטחה זו כוונתה כי יהיה עמו ממש, דהיינו מכאן ולהבא יהיה יעקב "מרכבה לשכינה", ואם כך הדבר הרי שזו שמחה עצומה על זכייה גדולה של דרגה גבוהה זו. מאידך גיסא, ניתן לפרש הבטחה זו כי אהיה מזומן לעזור לך בכל עת שתזדקק לעזרתי ותקרא לי, אך אין בזה הבטחה שיהיה מרכבה לשכינה בכל עת. דבר משמח זה אינו מביא לידי התפעלות גדולה כ"כ ממי שכל שאיפותיו וכמיהותיו הן רוחניות. ולזה התכוון יעקב באומרו "אכן יש ה'" כלומר, דבר פשוט הוא שהמראה הגדול של "והנה ה' ניצב עליו" בו נוכחתי לראות כי אני מרכבה לשכינה, הוא "במקום הזה", דהיינו כאן בהר המוריה שהוא מקום השראת השכינה בקביעות, אך "ואנוכי" דהיינו מה שהקב"ה הבטיחני באותו מעמד "והנה אנכי עמך", "לא ידעתי" איני יודע מה כוונתה, האם שאהיה מרכבה לשכינה בקביעות נצחית, או שעיקר הכוונה שהוא יתברך יהיה מזומן לעזרתי בכל עת, והיא הבטחה של סיוע ושפע בחיים הגשמיים.

ג. "וַיִּדָּר יַעֲקֹב נֶדָר לְאָמֵר"

ידוע כי המילה "לאמור כוונתה: 'לומר לאחרים': שייאמר הדבר לפלוני. ומעתה חל עלינו לבאר למי באמת התכוון יעקב באומרו "לאמר" על הפסוק בתהילים (פרק כ) "יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלוקי יעקב", מובא במדרש "שוחר טוב": אמר ריש לקיש למשל לאשה המקשה לילד והסובבים אותה אינם יודעים כיצד להרגיעה, עד שאומרים לה "אנחנו לא נדע מה נעשה לך, אך מי שענה לאמך בשעת הקשותה לילד, הוא יענה אותך בשעה זו שאת מקשה לילד". וכך הם פני הדברים בעם ישראל. מצאנו את יעקב אבינו אומר "לא-ל העונה אותי ביום צרתי", בא דוד המלך ואומר להם לישראל "יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלוקי יעקב", דהיינו "מי שענה ליעקב אביכם בעת צרתו הוא יענה אתכם בעת צרתכם", עד כאן תור דברי המדרש. ומכאן להסבר הדברים: יעקב אבינו מצד עצמו היה שלם ותמים במעשיו ולא היה ראוי כלל שתבוא עליו צרה, וגם כשבאה הצרה לא היה זקוק לתפילה ולנדר להצלתו, שהרי באותו הלילה הבטיחו ה' נאמנה כי יהיה עוזרו ומגיננו, על כך נשאלת השאלה מדוע בכל זאת כאשר הקיץ משנתו ראה יעקב לידור נדר ולהתפלל, בו בזמן שכבר יכול היה לסמוך על ההבטחה המפורשת. הווי אומר, שתפילה ונדר זה אינם לצורכו אלא לצורך אחר, היינו לצורך הדורות הבאים אחריו, ללמדם כי בעת צרה כאשר יעמדו להתפלל ולנדור יאמרו "מי שענה ליעקב אביכם בעת צרתו הוא יענה אתכם בעת צרתכם". וזה שאמר הכתוב "וַיִּדָּר יַעֲקֹב נֶדָר לְאָמֵר" דהיינו מה שיעקב נדר את הנדר, לא היה בשביל עצמו כי לא היה זקוק לזה, אלא הסיבה היא "לאמור" דהיינו לצורך הדורות הבאים שיידעו כי הקב"ה ענה לאביהם בעת צרתו, ולכן בכל עת מצוקה יאמרו "מי שענה ליעקב אביכם בעת צרתו הוא יענה אתכם בעת צרתכם".

חכמת חיים

א. "הלשון קטן קומה, גדול הנקמה"

ב. "אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא"

ג. "אוהבי עשיר – רבים"

לעילוי נשמת אסתר (סטלה) בת שמחה

אמן